

המרכז הישראלי לאפוטרופסות

הקרן לטיפול בחסויים

פרשת "ויקרא" – פשר הקורבנות – על הקרבה וקירבה

ד"ר זאב פרידמן – מנכ"ל המרכז הישראלי לאפוטרופסות

ספר ויקרא עוסק במעשה הקורבנות על סוגיהם השונים ודרך הקרבתם. לכאורה, נושא שלא תמיד מחבר את הקורא. כל ילד יאמר בביישנות ראויה, שספר ויקרא הוא ספר שנעדר סיפורים, ענין והתרגשות. לכאורה משעמם. אבל מבט מעמיק בספר, יגלה עולם מופלא של תובנות חברתיות ואנושיות, שהינן בעלות ערך ומשמעות לחיי היום יום.

ספר ויקרא ראוי להיקרא – ספר הקודים החברתיים, האתים והמוסריים, של חברה אנושית ומוסרית. כך נשתדל בנתיבי הקורבנות בהמשך בפרשות הספר, לעסוק ולהתחבר לתובנות ולימודים חברתיים, כצידה לדרך חיים.

פרשתנו פותחת: " **וַיִּקְרָא, אֶל-מֹשֶׁה; וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו, מֵאֵהָל מוֹעֵד לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, אֲדַם כִּי-תִקְרִיב מִכֶּם קֶרְבָּן, לַיהוָה מִן-הַבְּהֵמָה, מִן הַבֶּקָר וּמִן-הַצֹּאן, תִּקְרִיבוּ, אֶת-קֶרְבָּנְכֶם (א', א'-ב').** בהמשך הפרשה נלמד גם על קרבן מנחה שאינו מבעלי החיים, אלא מן הצומח, - "וְנִפְשׁ, כִּי-תִקְרִיב קֶרְבָּן מִנְחָה לַיהוָה סֵלֶת, יְהִיָּה קֶרְבָּנוֹ; וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן, וְנָתַן עָלֶיהָ לְבָנָה" (ב', א'). סוגי הקורבנות הם: העולה, המנחה, השלמים, החטאת והאשם.

מהו הטעם, הרציונל והפשר בהקרבת הקורבנות? שכן ידוע שנביאנו לא אחת קראו תגר כנגד מעשה הקורבנות: " **כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח" (ירמיהו, ז', כב').** הבה נציג בפתח דיונונו שתי גישות: א. הגישה התרפויטית מניעתית. ב. הגישה התיאולוגית, החינוכית המעצבת.

הרמב"ם מציג את הגישה התרפויטית מניעתית.

בני ישראל במצרים ואחר כך במדבר, חיו במרחב אלילי של פולחן הקרבת קורבנות. על מנת להרחיק ממרחב העבודה הזרה ולהכשירם להיות עם סגולה, היה צורך במתווה תרפויטית מניעתית, מעין תרופה למכה, ביצירת מרחב הקרבת קורבנות, ייחודי יהודי משלהם. כלומר, ההסתגרות בפרקטיקה של התקרבות מוגדרת, של הקרבת קורבנות מוגדרים, במקום מוגדר, על גבי המזבח במשכן, דרך התקרבות זאת, היא זאת שתגרום להתרחקות מהשפעות העולם האלילי הנגוע בעבודה זרה. **כדברי הרמב"ם (מורה נבוכים, חלק ג, לב):** " שאי אפשר לצאת מן ההפך אל ההפך פתאום, ולזה אי אפשר לפי טבע האדם שיניח כל מה שהורגל בו פתאום.... והיה המנהג המפורסם בעולם כולו, שהיו אז רגילין בו, והעבודה הכוללת אשר גדלו עליה, להקריב מיני בעלי חיים בהיכלות ההם, אשר היו מעמידים בהם הצלמים ולהשתחוות להם ולקטר לפניהם.... לא גזרה חכמתו ותחבולתו המבוארת בכל בריותיו, שיצוונו להניח מיני העבודות ההם כולם ולעזבם ולבטלם, כי אז היה זה מה שלא יעלה בלב לקבלו, כפי טבע האדם שהוא נוטה תמיד למורגל... ומפני זה השאיר ד' מיני העבודות ההם והעתיקים מהיותם לנבראים ולעניינים דמיוניים... וציוונו לעשותם לו יתעלה וציוונו לבנות היכל לו ועשו לי מקדש ושיהיה המזבח לשמו ושיהיה הקורבן לו.... הכוונה הראשונה והיא השגתו יתעלה והנחת (עזיבת) עבודה זרה". ניתן אפוא לומר, שהגישה התרפויטית מניעתית המיוצגת על ידי הרמב"ם, דומה לתגלית תרופת האנטיביוטיקה, או כחיסון נגד שפעת, בדרך השימוש בחיידקים מוחלשים ובמקרה שלנו הם הקורבנות, להילחם ולסלק את הגורמים למחלה. הרמב"ם, רואה בעולם הקורבנות היהודי, דרך להתרחקות מעולם הקורבנות האלילי.

הרמב"ן חולק בחריפות על הרמב"ם ומציג את הגישה החינוכית המעצבת למעשה הקורבנות, שתכליתו להגשים היעוד והקירבה לד'. לדבריו, הקורבן תכליתו, להביא להתקרבות ולקירבה. אמצעי כתרופה כמנגנון הגנה כמניעה נגד השפעות סביבתיות של עבודה זרה. הקורבנות הן תרופת ויטמינים בונה מקדמת ומעצבת. כדברי הרמב"ן (ויקרא, א, ט): " והנה הם (דברי הרמב"ם האלה) דברי הבאי, וירפאו שבר גדול וקושיה רבה על נקלה... שאינו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם, והכתוב אומר, **כי הם " לחם אשה לריח ניחוח" וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה,** אבל תוסיף מכאוב... והנה נח בצאתנו מן התיבה עם שלושת בניו, אין בעולם כשדי או מצרי, הקריב קורבן וייטב בעיני ד' ואמר בול בראשית ח', כא): " וירח ד' את ריח הניחוח " ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם, כי בעבור שמעשה בני האדם נגמרים במחשבה ובדיבור

משדרי ההנהלה, הגן הטכנולוגי, בנין 1 כניסה ג' מלחה, ירושלים 96951 טל: 02-6490000 פקס: 02-6795040

אפוטרופסות – שקט נפשי וביטחון אישי

התאגיד הציבורי הגדול והוותיק בארץ לשירותי אפוטרופסות ללא מטרות רווח, שהוקם ע"י האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים, הפועל בשקיפות, בשותפות ובתודעת שירות.

www.apotropus.org

המרכז הישראלי לאפוטרופסות

הקרן לטיפול בחסויים

ובמעשה, ציווה ד', כי כאשר יחטא ויביא קורבן, יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתוודה בפיו כנגד הדיבור, וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה, כי חטא לאלוקיו בגופו ובנפשו. **גישתו של הרמב"ן היא גישה תיאולוגית, חינוכית מעצבת, שרואה במעשה הקרבת הקורבנות, אמצעי וכלי להתקרב לקב"ה ולהגשים את היעוד של אהבת ד'.**

הנה שתי גישות לפנינו, בטעם ופשר מעשה הקורבנות שבפרשתנו. שתי גישות שמאפיינות את הדי. אנ. אי, של כל פרשן.

הרמב"ם כרופא ופילוסוף שעסק רבות בתחום הבריאות והרפואה, מציג לנו גישה תרפויטית מניעתית, בצמצום מעשה הקורבנות במרחב העבודה הזרה, והעתקתו למרחב המשכן ולאחריו בבית המקדש. אנו מכירים בספרות התאורטית והמקצועית וגם בפרקטיקה של התערבויות טיפוליות, שלוש רמות מניעה: ראשונית, שניונית ושלישונית. אנו מכירים זאת במקצועות הטיפול ברפואה, בפסיכולוגיה ובעבודה סוציאלית. אך היא גם נוכחת במקצועות הניהול כמו למשל בניהול סיכונים (Risk Management). מייחסים למשל לרמב"ם את הגדרת הבריאות במניעה הראשונית בראשי התיבות: בולם רוגזו, ימעט אכילתו ויגביר תנועתו.

דומה שהרמב"ם כרופא, הכיר היטב את 3 רמות המניעה, ומתייחס בדבריו למעשה הקורבנות, כטיפול מניעתית שניוני או אפילו שלישוני. שכן, בני ישראל כבר חיו במרחב של עבודת קורבנות מסוג של עבודת אלילים ובמקרים מסוימים אף פעלו אקטיבית, כמו למשל בחטא העגל. לכן, לדעת הרמב"ם היה צורך בהתערבות תרפויטית מניעתית, להרחיקם מהעבודה הזרה ולמנוע התדרדרות נוספת.

הרמב"ן לעומתו, מציג גישה תיאולוגית חינוכית מעצבת, שתכליתה במעשה הקורבנות, להגשים היעוד והקירבה לד'. הרמב"ן מתנגד לאוריינטציה התרפויטית המניעתית של הרמב"ם. אנו מכירים את הגישה החינוכית המעצבת שיש בה פרקטיקה של שלבים מעשיים בעיצוב חינוכי, בדגש על עיצוב המידות, לשם השגת היעד הנכסף של הקירבה לאלוקים. כך למשל, גישתו החינוכית המעצבת של הרמב"ן באה לידי ביטוי באגרתו המונומנטלית – אגרת הרמב"ן, שאותה כתב בעכו לבנו בקטלוניה בשנת 1267: "שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמוך. תתנהג תמיד לדבר כל דברך בנחת לכל אדם ובכל עת, ובזה תינצל מן הכעס שהיא מידה רעה להחטיא בני אדם... וכאשר תינצל מן הכעס, תעלה על לבך מידת הענווה שהיא מידה טובה מכל מידות טובות... ובעבור הענווה תעלה על ליבך מידת היראה". אגרת הרמב"ן היא משנה סדורה של תוכנית חינוכית, המעצבת את מידותיו של האדם, שיש בה התקדמות בסרגל חינוכי של שלבים, משלב ראשוני של שליטה על הכעס בדרך של דיבור בנחת ועד להשגת השלב העליון של יראת אלוהים. הרמב"ן הוא מחנך. בהידרשו לטעם הקורבנות, הוא משתמש במתודולוגיה החינוכית המעצבת שלו הדומה לאגרתו לבנו, על ידי כך שרואה במעשה הקורבנות אמצעי להגיע לקרבת אלוהים. נראה שבמילה קורבן, יש לדעת הרמב"ן 2 פרמטרים: האחד-קירבה והשני- הקרבה. כלומר, השגת היעד של קירבה לאלוקים, דורש גם הקרבה השקעה והתמדה.

האם תיתכן גישה שלישית שמשלבת בין השתיים?

אני סבור שניתן להצביע על דרך קריאה שלישית שהיא הומניסטית חברתית ומוסרית, שמשלבת את גישות הרמב"ם והרמב"ן. אנו נדגיש בגישה זאת, שילוב של קירבה והקרבה, של קורבן וקירבה. אנו נדגיש את המשמעות והפשר החברתיים במעשה הקורבנות.

כך למשל, במסכת גיטין, דף צ' עב', במקרה של - "המזבח הבוכה": "דאמר ר' אלעזר: כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר: "וְזֹאת שְׁנֵית תַּעֲשׂוּ כִּסּוֹת דְּמָעָה אֶת מִזְבַּח ה' כִּי יִבְנֶה וְאֶנְקָה מֵאִין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה וְלִקְחַת רִצּוֹן מִיָּדְכֶם. וְאֶמְרָתֶם עַל מָה עַל כִּי ה' הֵעִיד בְּיָדְךָ וּבִין אִשְׁתְּךָ נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אָתָּה בְּגָדְתָה בָּהּ וְהִיא חִבְרָתְךָ וְאִשְׁתְּ בְּרִיתְךָ". הנה לנו תובנה חברתית שהיא הבריה התיכון בתשתית שלמות המשפחה.

המזבח שעליו מקריבים הקורבן, מציב לנו תמרון חברתי משמעותי, שיש לראות את מזבח הנישואין גם כמעשה של הקרבת קורבן של בני הזוג. הרב ד"ר יונתן זקס בפרשנותו לפרשתנו כותב: "חברה שאיבדה את מושג ההקרבה, במוקדם או במאוחר, מוסד הנישואים יקרע אצלה, הילודה תתמעט בקרבה, ואוכלוסייתה תזדקן ותמוט לאיטה. לרב הראשי לבריטניה הלורד הרב עמנואל יעקובוביץ ז"ל, הייתה דרך נאה לבטא זאת...מה

משרדי ההנהלה, הגן הטכנולוגי, בנין 1 כניסה ג' מלחה, ירושלים 96951 טל: 02-6490000 פקס: 02-6795040

אפוטרופסות – שקט נפשי וביטחון אישי

התאגיד הציבורי הגדול והוותיק בארץ לשירותי אפוטרופסות ללא מטרות רווח, שהוקם ע"י האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים, הפועל בשקיפות, בשותפות ובתודעת שירות.

www.apotropus.org

המרכז הישראלי לאפוטרופסות

הקרן לטיפול בחסויים

הקשר בין מזבח לנישואים? שניהם, עניינם קרבנות. הנישואים כושלים, כאשר בני הזוג אינם מוכנים להקריב זה למען זה. במעשה הקורבנות יש שילוב של אש וגם מים. האש מסמלת את מידת הדין ואילו המים את מידת החסד. הרקמה האנושית המקריבה והמקרבת, של משפחה וחברה, דורשת לשלב את האש והמים, גם וגם.

התשתית החברתית המוסרית האנושית, של מעשה הקורבנות היום יומי, שמטרתו להביא לקירוב והתקרבות של האדם לא רק לאלוקיו, אלא גם לחברו האדם, במשפחה ובחברה, אל לה לקירבה להיות מזויפת, זמנית, אינטרסנטית שתלויה בדבר. היא חייבת להיות אמיתית ונטולת מסכות. מבקר התרבות היהודי אמריקני ליונל טרילינג בספרו: "כנות ואותנטיות" מציין שבעברית, אין מילה שהיא מקבילתה המדויקת של person האנגלית. יש מילים כמו - אדם ובן אדם ואיש ואנוש, אך אף לא אחד, הוא תרגום מלא של person. הסיבה לכך היא שמילה לועזית זו מקורה במילה הלטינית persona המציינת מסכה שעוטה שחקן על הבמה, כדברי שייקספיר כל העולם במה, כל איש וכל אישה רק שחקנים הם.

יש להקריב בחיים קורבנות, כדי להגשים קירבה. עלינו להקריב קורבן של "מימוש עצמי והתעסקות רק בעצמי ובמה רק טוב ליי", במישורי חיים שונים, כדי להשיג קירבה של הורים לילדיהם, של זוגיות בין בני זוג, של אדם למשפחתו, של מנהיג למונהגיו, של מנהל לעובדיו, של מורה לתלמידיו. האירוע המכונן של קורבן הפסח, של "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות", הוא אבן דרך, ביצירת קירבה לאלוקים, למשפחה, ולעם.

כך גם לדוגמא, תאוריית ההתקשרות Attachment Theory, סוג של קירבה והתקרבות, של ג'ון בולבי, פסיכיאטר ופסיכואנליטיקאי בריטי, ובהמשך על ידי הפסיכולוגית ההתפתחותית האמריקאית מרי איינסוורת'. תיאוריה המדגישה את הצורך הראשוני בקירבה להורה, כדי לקבל הגנה, שבונה את התייחסותו של הילד לעולם החברתי הסובב אותו, וכך גם את תפיסתו העצמית. זאת לדעת, שקירבה וקורבן לא סותרים אחד את השני. עלינו להקריב על "המזבח החברתי" כדי להגיע לקירבה, קורבנות שונים מסוג של "הרגל" או של "פיתויים" או של "שמירת דיסטנס בארגון" או של "זמן וסדרי עדיפויות" או של "ניכור וקור".

פרשתנו מציבה לנו במעשה הקורבנות, תמרוני דרך לשמירה על הניקיון המוסרי והערכי שבתוכנו, "והייתם נקיים מד' ומאדם". פרשתנו מתנגדת לקורבנות סקטורליים ומתוייגים, שתכליתם היא להרעיל, להשניא ולהאשים את האחר, שמרחיקים אותנו מייעודנו ותכליתנו של קולקטיב יהודי, של עם קדוש מאוחד שמכבד גם את השונות שבתוכו.

פרשתנו מעניקה כבוד והדר גם לאותו קומץ, שמיוצג על ידי אותם אנשים פשוטים שמקריבים נפשם בקורבן המנחה שאיננו מזויף ואיננו מתנשא.

פרשתנו מקדשת את ערך הקירבה של בין אדם לקונו, אך גם מקדשת את ערך הקירבה שבין האדם לחברו ושוללת התרחקות מייעודנו וסוד קיומנו.

פרשתנו קוראת להקרבה, על מנת להגשים את קירבתנו לאלוקים ולאדם.

בימים אלו של חודש ניסן, נצא ונתקרב לטבע ונברך את ברכת האילנות בבלבובם ופריחתם: " בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹא חָסַר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם, וּבָרָא בּוֹ בְרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת, לְהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם."